

מבט על, גיליון 913, 2 באפריל 2017

מאמץ משמרות המהפכה להעמיק את חדירתם לפרויקטים של פיתוח באיראן

רז צימט

במחצית פברואר 2017 השתתף מפקד משמרות המהפכה, מוחמד-עלי ג'עפרי, בטקס חנוכת השלב הראשון בפרויקט להקמת שני קווי רכבת תחתית בעיר משהד שבצפון-מזרח איראן. הטקס נערך בהשתתפות איש הדת הבכיר, אבראהים ראסי, המופקד על קרן האימאם רזא במשהד ומוזכר כאחד המועמדים האפשריים לרשת בבוא היום את המנהיג העליון עלי ח'אמנהאי, בכירי ממשל מקומיים ומפקד תאגיד הבינוי של משמרות המהפכה "ח'אתם אל-אנביאא" המופקד על ביצוע הפרויקט. במהלך הטקס הצהיר מפקד "ח'אתם אל-אנביאא", עבאדוללה עבדוללהי, כי התאגיד שבראשו "שבר שיאים" בהשלמת השלב הראשון של הפרויקט בתוך 33 חודשים בלבד. מפקד משמרות המהפכה הדגיש בשיחה עם עיתונאים כי משמרות המהפכה פועלים בשיתוף הממשלה וכי היא זו שקובעת את סדרי העדיפויות עבור הארגון ומנצלת את מהנדסיו לקידום פרויקטים, בעיקר בתחום הבינוי. בביקור, שקיים זמן קצר קודם לכן במחוז סיסתאן-בלוצ'יסתאן שבדרום-מזרח המדינה, הצהיר מפקד משמרות המהפכה כי מאמצי הפיתוח מצד הארגון במחוז, הנחשב לאחד הנחשלים ביותר באיראן, יימשכו בשנים הקרובות בהתאם להנחיית המנהיג העליון לפעול לפתרון המצוקות ברחבי המדינה.

בראשית חודש מרס הצהיר ג'עפרי על כוונת משמרות המהפכה להעמיק את מעורבותו גם בתחום הפיתוח החקלאי במטרה לסייע "לכלכלת ההתנגדות", שעליה הכריז המנהיג העליון ועיקרה הפחתת התלות האיראנית בגורמים זרים והישענות עצמית. בכנס למדע ולטכנולוגיה אמר ג'עפרי כי משמרות המהפכה ירכשו מוצרים טכנולוגיים מתוצרת מקומית במסגרת הרחבת פעילותם בתעשיית החקלאות.

את העמקת מעורבות משמרות המהפכה בפרויקטי תשתית ופיתוח ברחבי איראן ניתן לראות על רקע הצהרת דובר משמרות המהפכה באוקטובר 2016 על כוונת הארגון להתחיל בהקמת בסיסים אזוריים ברחבי איראן, שיפעלו לקידום פיתוח במחוזות המדינה. הוא ציין כי הבסיסים יוקמו בהתאם להחלטת המנהיג העליון לפתח אזורים מרוחקים ונחשלים במדינה, יפעלו לשיפור הביטחון הציבורי באזורים אלה ויספקו שירותים שונים לאזרחים. מפקדי משמרות המהפכה במחוזות הונחו על-ידי מפקד משמרות המהפכה לנצל את ניסיונו של תאגיד הבינוי של הארגון, "ח'אתם אל-אנביאא", בהקמת הבסיסים.

תאגיד "ח'אתם אל-אנביאא" הוקם בתום מלחמת איראן-עיראק בשנת 1989 בהנחיית המנהיג העליון על מנת לסייע בשיקום הכלכלה והתשתיות, שנפגעו קשות במהלך המלחמה. התאגיד כפוף למשמרות המהפכה ומפקדו ממונה ישירות על-ידי מפקד משמרות המהפכה. מאז הקמתו נמסרו לידי התאגיד מאות פרויקטים כלכליים גדולים והוא מעסיק כיום כ-5,000 חברים וקבלנים ולמעלה מ-150 אלף עובדים. פעילותו מתמקדת בשלושה תחומים מרכזיים: פרויקטים בתחום האנרגיה הכוללים, בין היתר, פיתוח שדות גז ונפט, הקמת בתי זיקוק, בניית מכלי אחסון נפט והנחת צינורות נפט וגז; פרויקטים בתחומי הפיתוח ההנדסי הכוללים הקמת נמלים, מנהרות, כבישים, מסילות ברזל, סכרים, צינורות מים, תעלות ורשתות ניקוז ופרויקטים בתעשיית המכרות; ופרויקטים למאבק בעוני הכוללים תכניות פיתוח באזורים נחשלים, פיתוח חקלאי והקמת מרכזי תרבות, חברה ודת בפריפריה. בשלהי דצמבר 2016 הצהיר שר ההגנה האיראני, חוסיין דהקאן, כי עשרות פרויקטים כלכליים מרכזיים ברמה הלאומית בתחומי הנפט, הגז, התחבורה, הסכרים, העברת מים ותקשורת מבוצעים כיום על-ידי תאגיד "ח'אתם אל-אנביאא". התאגיד מהווה כיום את "חוד החנית" במעורבותם הכלכלית של משמרות המהפכה החולשים, על-פי הערכות שונות, על 20 עד 40 אחוזים מהכלכלה האיראנית.

ואולם, בשנים האחרונות גברו הקולות באיראן הקוראים להגביל את מעורבות משמרות המהפכה, במיוחד באמצעות "ח'אתם אל-אנביאא'", בכלכלה. לטענת המבקרים, המשך מעורבות התאגיד בפרויקטים כלכליים לאומיים מנציח את חולשת המגזר הפרטי ויוצר פתח לשחיתות בשל ההטבות במס להן הוא זוכה וכפיפותו הישירה למשמרות המהפכה, המונעת פיקוח וביקורת יעילים. דוח, שפרסם מרכז המחקרים של הפרלמנט האיראני (המג'לס) בינואר 2016, ציין את מעורבותם של גופים ממשלתיים וממשלתיים למחצה (במשתמע משמרות המהפכה וקרנות איראניות גדולות שבשליטת המשטר) בניהול חברות כלכליות גדולות כאחד הגורמים המסכנים השקעות זרות באיראן החיוניות לפיתוח הכלכלי בעקבות הסרת הסנקציות.

מצדדי מעורבותם הכלכלית של משמרות המהפכה, ובראשם בכירי הכוחות המזוינים ומשמרות המהפכה, טוענים, לעומת זאת, כי מעורבות זו הכרחית לפיתוח הכלכלי של איראן, במיוחד לנוכח הסנקציות הכלכליות וחולשת המגזר הפרטי. הנשיא רוחאני תומך אומנם בצמצום מעורבות משמרות המהפכה בכלכלה, אך גם מכיר בצורך להמשיך ולהסתייע ביכולות הארגון. בנאום בפני מפקדי משמרות המהפכה בספטמבר 2013 קרא רוחאני למשמרות המהפכה להמשיך ולנצל את עוצמתם ויכולותיהם האנושיות והכלכליות על מנת לסייע לממשלה בקידום הכלכלה. הוא דחה את הטענה כי משמרות המהפכה מתחרים כלכלית במגזר הפרטי וציין כי השתתפותם בפרויקטים כלכליים לאומיים גדולים, שאינם יכולים להתבצע על-ידי המגזר הפרטי, היא חיונית.

עם זאת, הסרת הסנקציות הכלכליות בעקבות יישום הסכם הגרעין פתחה הזדמנות לצמצום מעורבות משמרות המהפכה בכלכלה באמצעות עידוד כניסתן מחדש של חברות זרות להשקעות באיראן. צמצום מעורבות משמרות המהפכה בכלכלה בעידן שלאחר הסרת הסנקציות נתפס לא רק כצעד הכרחי לקידום רפורמות מבניות נחוצות בכלכלה אלא גם כהיענות לדרישת הקהילה הבינלאומית להפסקת התמיכה האיראנית בטרור באמצעות משמרות המהפכה כתנאי לשילוב הבנקים האיראנים במערכת הבנקאות העולמית. ואכן, מאמצי איראן להוציא עצמה מ"הרשימה השחורה" של כוח המשימה הבינלאומי למאבק בהלבנת הון ובמימון טרור (FATF) הביאו בראשית ספטמבר 2016 להחלטת שני בנקים מקומיים: מלת וספה, להפסיק לספק שירותים בנקאיים למוסדות הקשורים למשמרות המהפכה.

משמרות המהפכה מצדם מודעים היטב לאתגרים הניצבים בפניהם בעקבות הסכם הגרעין וחוששים כי הסרת הסנקציות תוביל לכניסת חברות זרות למשק האיראני בעידוד הנשיא ותסכן בכך אינטרסים כלכליים של הארגון. שליטתם בכלכלה נחוצה להם לא רק למימון פעילותם בתוך איראן ומחוצה לה אלא גם לביצור מעמדם הפוליטי. על רקע זה ניתן להבין את מאמציו הגוברים של הארגון להעמיק את מעורבותו בפרויקטי פיתוח ותשתית ברחבי המדינה. מגמה זו טומנת בחובה משמעויות כבדות: במישור הכלכלי היא עלולה להקשות על מימוש רפורמות נחוצות בכלכלה האיראנית, הסובלת מכשלים מבניים חמורים, ובראשם ריכוזיות יתר ושחיתות. במישור הפוליטי היא תסייע למשמרות המהפכה לשמר בידיהם עוצמה פוליטית רבה במאזן הכוחות הפנימי באיראן, בעיקר בהתמודדות מול הנשיא. במישור הביטחוני היא עשויה להגביר את נוכחותם ברחבי המדינה, בעיקר באזורי הפריפריה, ולהעמיק את חדירתם לחברה המשרתת אינטרסים ביטחוניים הנוגעים ליציבות המשטר.

לצד המשמעויות החיוביות מבחינת משמרות המהפכה הנובעות ממעורבותם הגוברת בכלכלה, טומנת מגמה זו בחובה גם סיכונים לא מעטים. הגם שפעילותם הכלכלית מתנהלת על-פניה במנותק מפעילותם הצבאית והמבצעית של משמרות המהפכה, הרי שמעורבות צמרת הארגון בפרויקטים כלכליים גדולים עלולה להפריע לו להתמקד במשימותיו המרכזיות ולפגוע ביעילותו המבצעית. זאת ועוד, ככל שגוברת מעורבות משמרות המהפכה בפרויקטים כלכליים, גדלה גם הסכנה למעורבותם בשחיתות, שמהווה מאפיין מרכזי של הכלכלה האיראנית. הדבר עלול לשחוק את דימויו הציבורי של הארגון, שנשחק ממילא לנוכח הפוליטיזציה שעברו משמרות המהפכה בעשורים האחרונים, ולהגביר עוד יותר את הניכור בין הציבור למוסדות המשטר.